

Tolóhüvelyes turbótöltő-szabályozás

A turbótöltőt a belső égésű motorhoz illeszteni kell. Tudomásul kell venni azt a tényt, hogy egy turbógépcsoport – a turbótöltő – a belső égésű motorral csak viszonylag szűk tartományban tud optimálisan együttműködni, ettől a határtól bármely irányban eltávolodva az együttműködés már kedvezőtlené válik. Az optimális együttműködési pontot lényegében a motor üzemi tartományában bárhová helyezhetjük, feltéve, hogy ennek megvalósításához rendelkezünk olyan méretű turbótöltővel, ami ennek a követelménynek megfelel. Az együttműködési pont kedvező megválasztásával a motor dinamikai tulajdonságai is javíthatók.

A turbótöltő által szállított levegő nyomását, a töltőnyomást, a nyomákszabályozó rendszer állítja be. Ez a turbónyomás-szabályozás. Elhanyagolásokkal élve megállapíthatjuk, hogy a turbónyomás a kompresszor járókerék – így a vele egy tengelyen lévő turbinakerék – fordulatszámával arányos. Ha a motornak nagy töltőnyomásra van szüksége, fel kell pörgetni a forgórészt, ha csökkenteni kell a nyomást, csökkenteni kell a fordulatszámát. A turbótöltő fordulatszámát a turbinalapátokra érkező kipufogógáz sebessége és iránya határozza meg.

A kívánt szabályozhatóságot a turbinába jutó gázmennyiség változtatásával érjük el.

Egy turbótöltő, a maga állandó geometriájával (lapátózás, csatornaméretek, turbina beömlési keresztmetszet és vezetőlapátállás-

helyzet) az általunk a motortól várt nyomaték- és teljesítményigényeket széles fordulatszám- és terhelési tartományban kielégíteni nem tudja. Vagy „fent” jó, vagy „lent” jó. A konstruktőröknek ezért tenniük kellett valamit.

Biturbo

Célszerűnek látszik a két töltő – egy kicsi és egy nagy – használata, együttműködésük „okos” összekapcsolása (**1. ábra**). A két töltő drága is, elhelyezése, becsövezése nem egyszerű (habár ma erre halad a motorteknika).

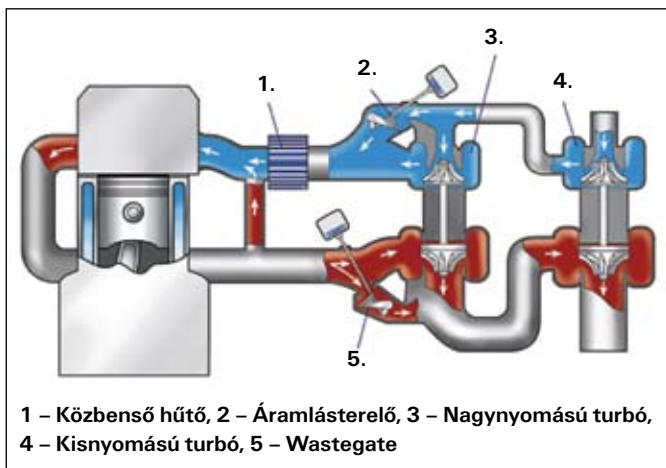
Megoldást az hozhat, ha a turbinára jutó gázmennyiséget vagy annak sebességét, akár folyamatosan is meg tudjuk változtatni. Klasszikus megoldás a kipufogógáz-áram egy részének a turbinát elkerülő ún. by-pass ágon való elvezetése. Ez a wastegate szelep. A töltő ilyenkor kicsi, jól gyorsul és kis kipufogógáz-áramnál is nagy töltőnyomást tud létrehozni. Nagy fordulatszámoknál, ahol túl nagy töltőnyomást hozna létre, a by-pass szeleppel lecsökkentik a turbinán átáramló gáz mennyiségét (**2. ábra**).

A geometriások

Jobb szabályozhatóságot kapunk, ha a turbina fordulatszámát a lapátokra érkező kipufogógáz sebességének és irányának folyamatos változtatásával érjük el (**3. ábra**). Tehát a beömlési kereszt-

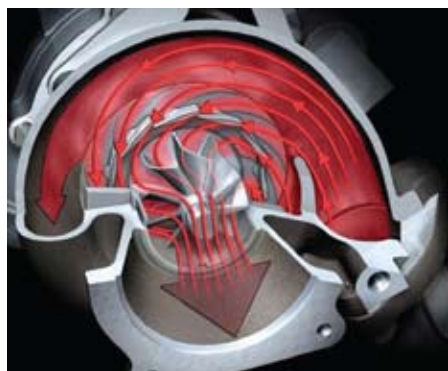

2. ábra

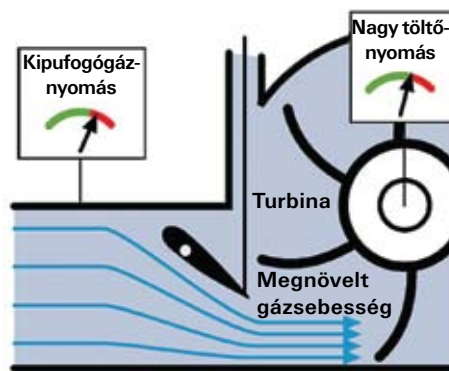

1 – Közbeső hűtő, 2 – Áramlásterelő, 3 – Nagynyomású turbó, 4 – Kisnyomású turbó, 5 – Wastegate

1. ábra

3. ábra

4. ábra

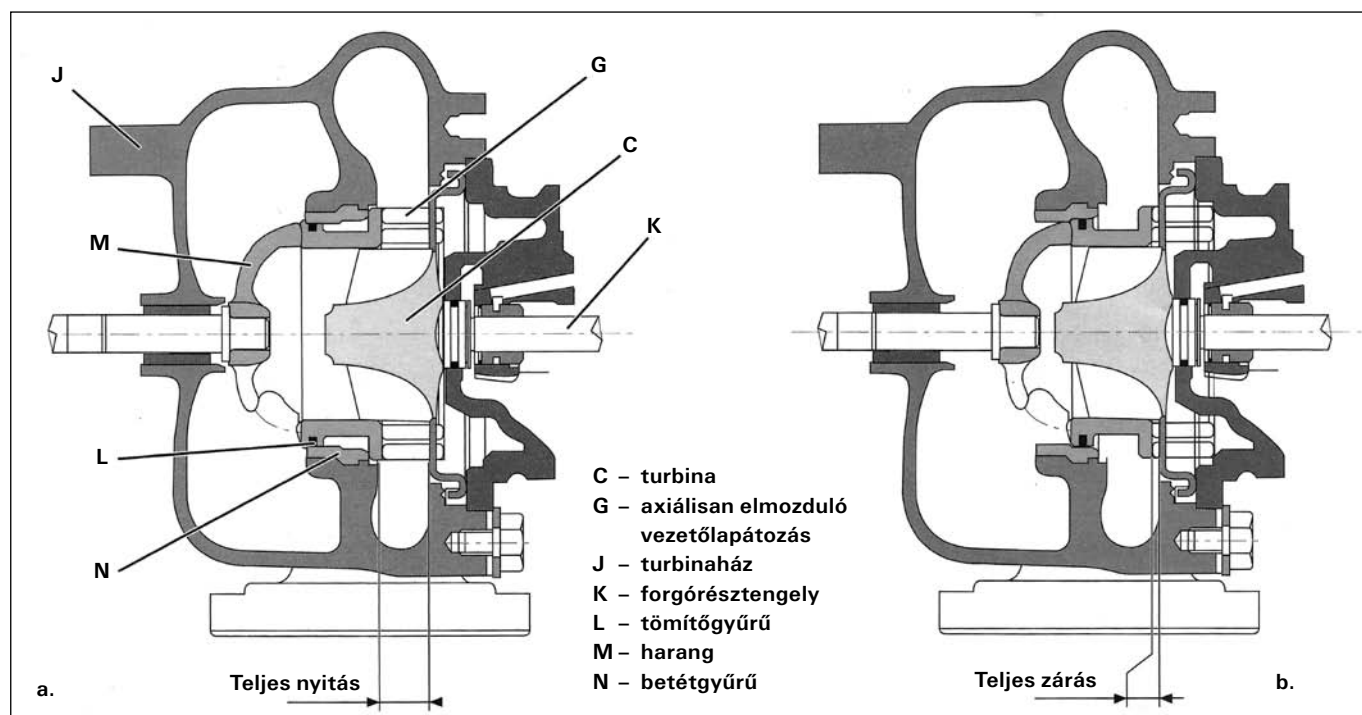
metszet változtatható. Minél nagyobb a gázsebesség, annál nagyobb a turbina fordulatszáma. Ennek mai megoldása a vezetőlapátsor állásszögének változtatása. Minél szűkebb a vezetőlapátsor kilépő keresztmetszete, annál jobban felgyorsul a turbinalapátokhoz érkező kipufogógáz (4. ábra). Ezt nevezik a szakirodalomban VTG (Variable Turbine Geometry) vagy VNT (Variable Nozzle Turbine) töltőnek, a javítói szakma nemes egyszerűséggel „geometriás” töltőnek hívja. Az ehhez kötődő gyakorlati problémák mind a lapátsort, mind az állítóműveket illetően, ismertek.

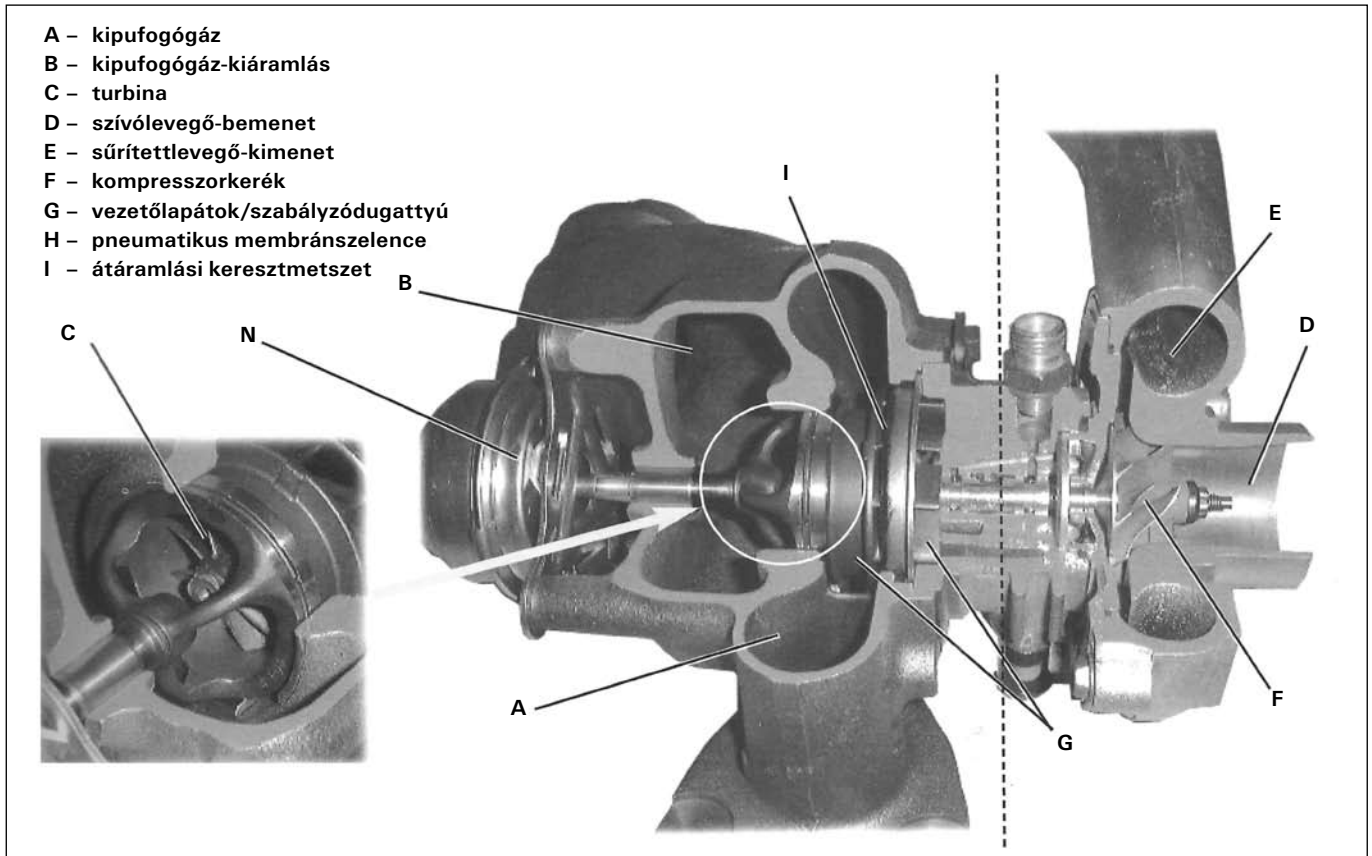
5. ábra

Tolóhüvelyes turbó

A „wastegate” és a „vezetőlapátsor-állítás” műszaki megoldása mellett van egy köztes megoldás is, ez a turbinaházban a turbinakerékhez vezető beömlési csatorna keresztmetszetének változtatása. A csatorna-keresztmetszetet szűkítő fojtóelem egy csúszó-, más megnevezéssel tolóhüvely. Innen származhat a megnevezése, például „csúszóhüvelyes”, „tolóhüvelyes” töltő. A nemzetközi szakirodalomban VST (Variable Sliding Ring) vagy SVNT (Slidevane Variable Nozzle Turbine) rövidítéssel azonosítják. Németül variabler Schieberturbine. A javítói szakma ezeket is geometriásnak hívja, de ha „részletezi”, akkor síberesnek pontosítja. A szó a német Schieber (tolattyú) szóból ered. Bármilyen legyen is a motorfordulatszám és a terhelés, a „geometriásoknál” a turbinán a teljes kipufogógáz-mennyiség áthalad. (Kivétel azért akad!) Ezzel a megoldással mind a haszongépjármű-, mind a személygépjármű-dízelmotorteknikánál találkozunk, igaz, ritkaságnak számít. Az alábbiakban néhány típust mutatunk be, képekkel bőven illusztrálva (100 szónál is többet ér egy jó kép...).

6. ábra

7. ábra

8. ábra

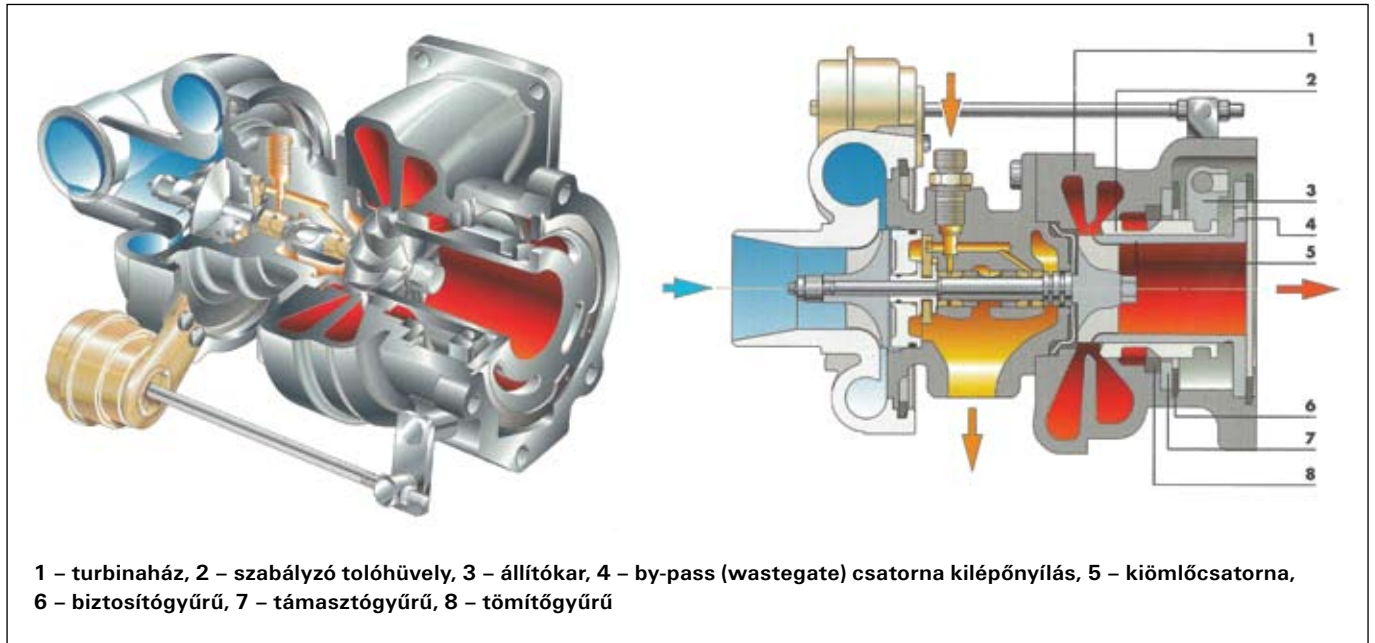

9. ábra

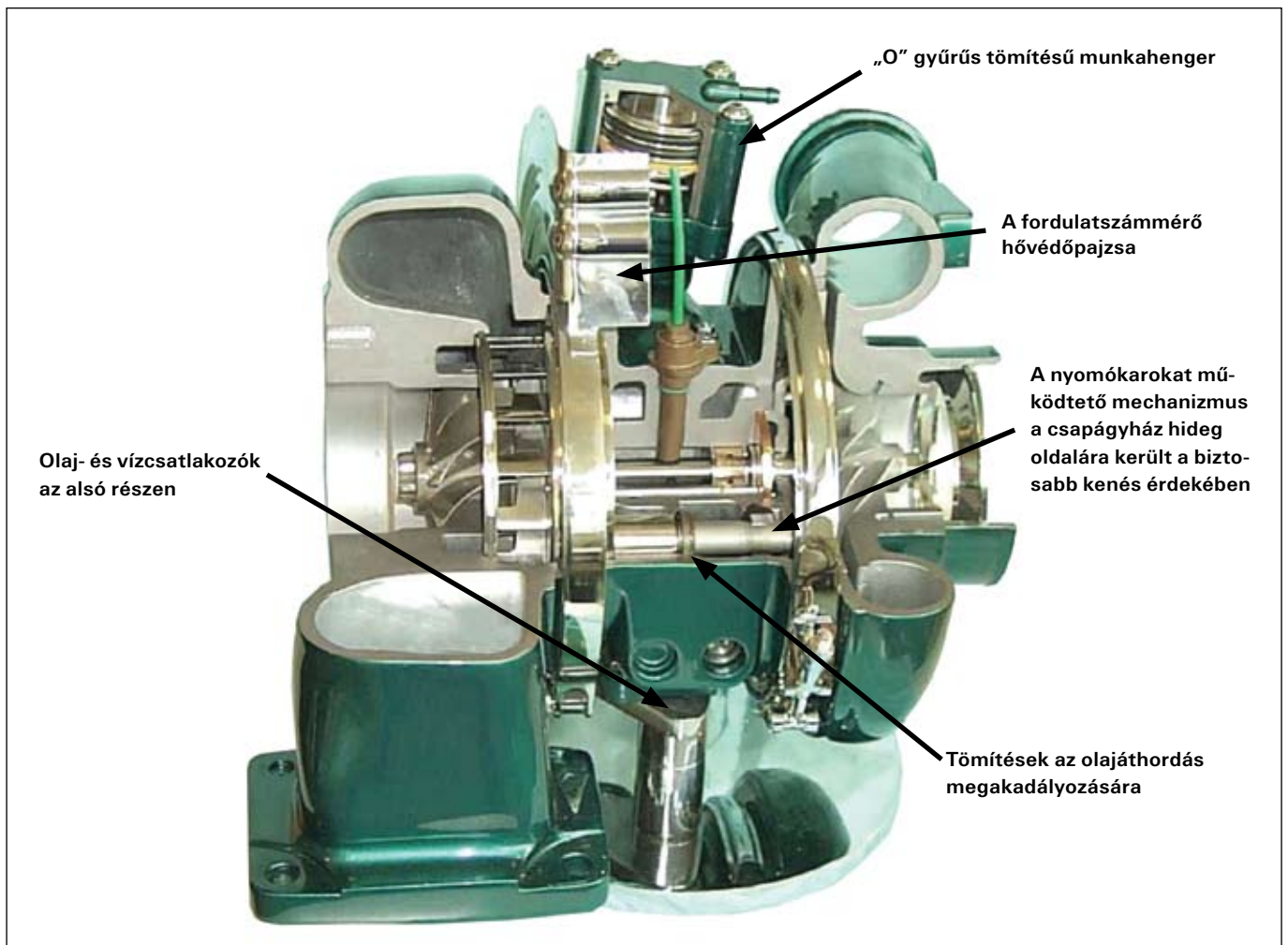
Honeywell Garrett

A Peugeot 406/607 modellek DW12TED4/L4 4HX 16V motorjánál (2,2 HDi) alkalmazott Honeywell Garrett töltő (5. ábra) [GARRET GT154 7266830001 9640668680 706006-3 726663-1/

ZIE.0375F7 0375F8] kompresszoroldali szabályzórendszere legyen az első példa. A megoldás jellegzetességeit képeink és vázlatrajzok mutatják. A 6. ábra rajzai mutatják, hogy a G jelű vezetőlapátokkal egyesített tolóhüvelyt (szabályzó dugattyú) az M harang mozgatja. A 6/a ábrán teljes keresztmetszetben, fojtás nélkül

10. ábra

11. ábra

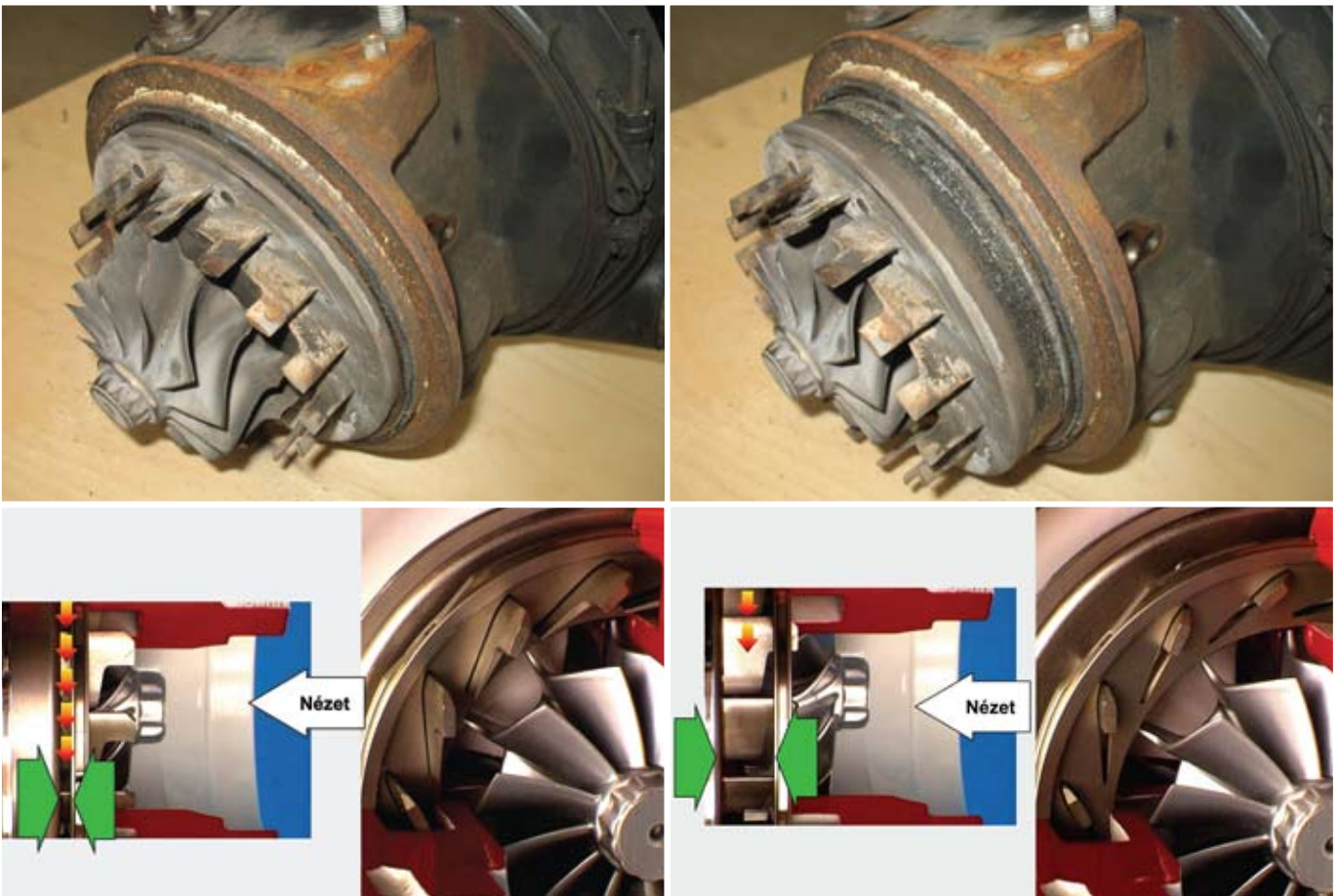
12. ábra

áramlik a kipufogógáz a turbinalapátokra, a **6/b ábra** pedig a megengedett maximális fojtási (csatornázási) helyzetet tükrözi. A mozgatóerőt a turbinaház végére szerelt membráncella fejt ki. A **7. ábra** bemutató modellje segítségével minden részlet feltárul. A melegoldali elmozduló alkatrészek hőterhelése (itt mozgó tömítésről, siklócsapágyazásról van szó), egy kis motorhibával párosulva – ez borítékolható – gyakran működési rendellenességet okozhat. A töltő szakműhelyben felújítható, arról nincs hírünk, hogy a **8. és 9. képen** látható, meglehetősen „viseletes” töltőt sikerül-e ismét hadrendbe állítani.

A Garrett egy másik megoldása klasszikus turbinaház belépő-keresztmetszet fojtású. A típus megnevezése VST. Mint a **10. ábrán** megfigyelhető, a tolőhüvely zárja a turbinaház két beömlőcsatornája (twin scroll) közül az egyiket, és egyben by-pass ágon el is vezeti a kipufogócsőbe onnan a gázt.

Holset

A haszongépjármű-motoroknál a turbinaházcsatorna-fojtásos megoldásra példaként az Iveco Cursor szolgál. A turbótöltő az Iveco és a Cummins Turbo Technologies céghez tartozó HOLSET VGTTM közös fejlesztése. A töltő szerkezeti részleteit a címképen, valamint a **11. ábra** axonometrikus képén figyelhetjük meg. A tolőhüvelyt fogasíves áttételen és

13. ábra

14. ábra

nyomórudakon keresztül (14. ábra – A, B képek) pneumatikus munkahenger mozgatja (12. ábra). A vezetőlápátokat tartó tolóhüvely a tolórudakhoz csatlakozik. A belépő csatorna keresztmetszét a tolóhüvely hengerpalástja szűkíti (13. ábra). A vezetőlápátok résezt gyűrűben mozognak (14. ábra – D, E), a gyűrű jellegzetes meghibásodása: a gyűrűhasítékok belső átmérő felé eső végei átégnek. A Holsetnek ezzel a szabályozással bíró turbótöltőjével az

USA-ban forgalmazott számos kishaszongépjárműnél és pick-up motorjainál is találkozunk.

DR. NAGYSZOKOLYAI IVÁN

Forrás: Peugeot, Honeywell Garrett, Holset, Iveco, BorgWarner műszaki leírások, <http://www.4btswaps.com>, köszönet a Ferryker Turbó cég munkatársainak értékes szakmai konzultációjukért.

Rövidítéslexikon

Aqua – Automated Queue Assistance – Automatikus sorkövető asszisztens

BLDC – Brushless DC-Motor – Kefe nélküli egyenáramú motor

CRV – Compressor Recirculation Valve – A kompresszor nyomóoldaláról a szívóoldalra visszavezető csatorna szelepe

DCA – Durable Compact Axle – Tartós kompakt híd (Mercedes-Benz Trailer Axle Systems)

ECD – Electronically Controlled Deceleration – Elektronikus szabályzott lassulás

FBC – Fuel-borne Catalyst – Tüzelőanyaghoz kevert katalitikus anyag

FMW – Forged Milled Comp Wheel – Kovácsolt mart kompresszor járókerék

Have-it – Highly Automated Vehicles for Intelligent Transport – Fokozottan automatizált jármű intelligens közlekedéshez

InKA-Test – Ingolstadter Korrosions- und Alterungstest – Ingolstadti korróziós és öregedési teszt

LNG – Liquefied Natural Gas – Folyékony halmazállapotú földgáz

VIAB – Verschleissfreien Integrierten Anfahr- und Bremsenelement – Kopásmentes integrált elindulási- és fékezőegység (Voith)

A fenti rövidítések, megnevezések megtalálhatóak a <http://autotechnika.hu> rövidítésgyűjteményében

Megújultunk!

Szervizberendezés?

www.metker.hu